

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЖАРОВСЬКА ГАЛИНА ПЕТРІВНА

УДК 343.9.02-027.5434(477)

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ
ОРГАНІЗОВАНІЙЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Скулиш Євген Деонісійович,
Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної академії правових наук України,
керівник наукового центру правового забезпечення
інформаційної і національної безпеки

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Головкін Богдан Миколайович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Копотун Ігор Миколайович,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
професор кафедри кримінального права та правосуддя

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Кулик Олександр Георгійович,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності

Захист відбудеться 15 травня 2019 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «15» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах збройної агресії проти України, створення терористичних організацій, суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп ізлочинних організацій, утому числі із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, зрощування з корупцією та криміналітетом, що породжують нові загрози і виклики на тлі активізації співпраці українського злочинного світу з організованими злочинними угрупованнями країн близького та далекого зарубіжжя.

Задекларовані в Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю законодавчі та інституційні зміни (УказПрезидента України № 1000/2011) так і залишилися не реалізованими. Застарілість положень нормативно-правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, скорочення спеціальних підрозділів в органах внутрішніх справ (Національній поліції), відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів, недосконалість моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, що спричиняє низьку ефективність результатів боротьби з організованою злочинністю, свідчать про недосагнення визначених цілей. За офіційними даними МВС та Генеральної прокуратури України, за останні п'ять років на території України виявлено 912 організованих груп і злочинних організацій (2014 р. – 155; 2015 р. – 123; 2016 р. – 136; 2017 р. – 210; 2018 р. – 288), зокрема 41 – з транснаціональними зв'язками (2014 р. – 14; 2015 р. – 5; 2016 р. – 4; 2017 р. – 11; 2018 р. – 7). Кількість виявлених у зазначений період транснаціональних організованих груп і злочинних організацій зменшилася на 57,0 %. Уреальності ж транснаціональна організована злочинність має значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність¹.

Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України транснаціональних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Суттєво впливають на безпеку життя і здоров'я громадян і такі форми організованої злочинності, як наркобізнес, сексуальна експлуатація, торгівля зброєю, кіберзлочинність (до 40 % відповідних угруповань мають транснаціональний характер, постійно розширюють масштаби і сфери злочинної діяльності).

Пошук шляхів удосконалення кримінологічних засад протидії організований злочинності в різні часи був предметом активних дискусій вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна,

¹ Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2018. 26 с.; Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. М. Бесчастного, А. А. Бови, А. М. Бойка, О. Ю. Бусол, В. В. Василевича, М. Г. Вербенського, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, Б. М. Головіна, А. А. Грищенко, І. М. Даньшина, О. М. Джузі, А. І. Долгової, О. Ф. Долженкова, А. Д. Дорошенка, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, А. В. Жеваго, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Н. А. Зелінської, В. П. Ємельянова, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, О. М. Кваші, О. Г. Колба, Я. Ю. Кондратьєва, І. М. Копотуна, О. Є. Користіна, М. В. Корнієнка, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, Т. В. Мельничука, А. А. Небитова, Ф. І. Решетнікова, А. В. Савченка, Є. Д. Скулиша, О. В. Тихонової, В. В. Чернея, В. І. Шакуна, О. Ю. Шостко, В. А. Яценка та ін. Прикладні аспекти запобігання виявам організованої (зокрема транснаціональної) злочинності розглядали також представники української (М. В. Гребенюк, Г. А. Зорін, Л. Л. Каневський, Н. Є. Міняйло, Г. П. Пожидаєв, І. В. Пшеничний, Е. В. Расюк, О. В. Танкевич, Д. С. Хижняк, В. В. Устінов, В. Ф. Ушаповський), радянської і російської (Я. А. Амінєва, А. А. Аслаханов, І. М. Баранник, І. І. Басецький, В. А. Бояринова, Ю. О. Воронін, Г. М. Геворкян, Я. І. Гілінський, К. К. Горяїнов, В. Е. Емінов, Н. Ф. Кузнєцова, В. Д. Ларічев, В. В. Меркушина, В. О. Номоконов, А. Л. Репецька), західноєвропейської (Х. Александер, Е. Віано, Д. Кайд, І. Маттес, Х. Нагель, Б. Станков, Р. Фрей, П. Ханнеманн, Г. Шнайдер) та американської (Ф. Вертхам, Р. Годсон, К. Сйкбері, Є. Кормен, Д. Крессі, Т. Кук, Р. Мертон, В. Олсон, Т. Тайлер, Дж. Фарелл, Ж. Флеммінг, Х. Хесс, Л. Шеллі) кримінологічних наукових шкіл.

Доктринальні положення, сформульовані зазначеними авторами в галузі кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, правової статистики, кримінальної психології, мають важливе наукове і практичне значення. Водночас сучасні реалії розвитку транснаціональної організованої злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише в злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазі-державні об'єднання кримінальної спрямованості (в окремих регіонах українського Сходу). Міжнародна спільнота та національні суб'єкти забезпечення державної безпеки недооцінили геополітичний, економічний, політичний, організаційний та мілітарний потенціал транснаціональної злочинності, що призвело до загибелі людей та інших тяжких наслідків глобального масштабу. Саме тому організація цільової протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики й потребує детального вивчення криміногенної природи цього явища, її витоків та особливостей, сфери кримінальної діяльності й суб'єктивного складу, наукового обґрунтування пропозицій щодо вирішення теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі протидії їй в Україні, інших державах та регіонах світу, ужиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці.

Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов'язань, узятих Україною на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Плану заходів з її імплементації, Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, для захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз організованої злочинної діяльності, у тому числі Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015), Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 1000/2011), Концепції боротьби з тероризмом (Указ Президента України № 230/2013), Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1053-р/2015), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015), а також згідно з тематикою науково-дослідних робіт юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на 2010–2015 роки «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (№ 0111U0011288) та «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» на 2016–2020 роки (№ 0116Y006148).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича від 23 грудня 2014 р. (протокол № 12), уточнено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 30 жовтня 2018 р. (протокол № 17).

Мета і задачі дослідження. *Метою роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у формуванні цілісної концепції з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати сучасний стан наукових досліджень проблем запобігання та протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні та інших країнах;
- систематизувати наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності;
- оцінити вплив глобалізаційних процесів на розвиток транснаціональної організованої злочинності;

- визначити поняття та виокремити ознаки транснаціональної злочинної організації;
- виокремити основні моделі транснаціональних злочинних організацій;
- розкрити особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку злочинів, пов'язаних із різними формами транснаціональної організованої злочинності в Україні;
- розкрити основні напрями злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань в Україні;
- виокремити детермінанти, що сприяють транснаціоналізації українського сегменту організованої злочинності;
- визначити концептуальні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні;
- запропонувати напрями удосконалення національного законодавчого та іншого нормативно-правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні;
- сформулювати концептуальне бачення удосконалення інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, зокрема шляхом посилення в цьому ролі органів Національної поліції;
- розробити напрями міжнародного співробітництва правоохоронних органів у протидії транснаціональній організованій злочинності;
- запропонувати напрями взаємодії правоохоронних органів України та інших країн під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів;
- розглянути організаційно-правові засади участі України у діяльності міжнародних організацій як наряду протидії транснаціональній організованій злочинності.

Об'єкт дослідження – транснаціональна організована злочинність як негативне соціальне явище, а також суспільні відносини, пов'язані з виявленням, припиненням і попередженням її кримінально каранних виявів.

Предмет дослідження – теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *системно-структурний* – для аналізу транснаціональної злочинності та протидії їй як цілісної теоретико-прикладної проблеми в межах усієї роботи (розділи 1–5); *історико-правовий* – у процесі розкриття генезису ключових етапів становлення та розвитку досліджуваних явищ, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.2); *формально-логічний* – під час дослідження поняття, змісту та структури транснаціональної організованої злочинності, її суб'єктного складу (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1, 4.1); *компаративістський* – для виявлення особливостей доктринального розуміння специфіки кримінально-правової охорони суспільних відносин, що виникають унаслідок діяльності транснаціональних злочинних угруповань в Україні, західноєвропейських

країнах та США, а також оцінки можливостей упровадження зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 4.3, розділ 5); *контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів (підрозділи 3.1, 3.2); *догматичний* – при тлумаченні кримінально-правових та кримінологічних категорій, удосконаленні понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–5); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань протидії транснаціональній організованій злочинності (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2, 4.1, 4.2, 5.1); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) та *системного аналізу* – при розгляді проблем діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів Національної поліції України, з'ясуванні ефективності застосування окремих правових та організаційних заходів (підрозділи 3.4, 4.3, 5.2, 5.3); *статистичний* – для аналізу зібраних емпіричних даних та офіційної статистичної звітності (розділи 1–5).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2013–2018 роки; узагальнені матеріали вивчення 335 кримінальних проваджень про злочини, учинені організованими групами та злочинними організаціями з міжнародними зв'язками упродовж 2014–2018 рр., 611 вироків, винесених судами України щодо злочинів відповідної категорії в зазначений період, а також матеріали практики Європейського суду з прав людини; зведені дані опитувань 96 прокурорів, 130 слідчих та 110 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції України в Закарпатській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Сумській, Чернівецькій, Чернігівській областях і місті Києві, які безпосередньо здійснювали виявлення і розслідування таких злочинів; офіційні аналітичні звіти Генеральної прокуратури України, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, а також міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Європол; Дослідний інститут ООН з питань злочинності та правосуддя; Міжнародна програма ООН з контролю за наркотиками; Вашингтонський Центр вивчення транснаціональної злочинності і корупції (Transnational Crime and Corruption Center); відділи по боротьбі з організованою злочинністю та наркотиками Міністерства юстиції США; Transparency International).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням з аналізом комплексу теоретичних підходів до формування концепції протидії транснаціональній організованій злочинності, що надало можливість обґрунтувати низку положень і висновків, спрямованих на удосконалення законодавства та практики його застосування правоохоронними органами. Зокрема:

вперше:

– сформульовано наукове визначення транснаціональної організованої злочинності як негативного соціального явища, пов'язаного із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших

формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер.

– виокремлено основні етапи розвитку транснаціональної організованої злочинності в Україні та генезис кримінологічних поглядів на цей соціально-правовий феномен у світовому й вітчизняному вимірах, а на цій основі – ключові тенденції його прогнозованого розвитку, зокрема виявлено кореляційні зв'язки між інтенсивністю глобалізаційних процесів і негативними показниками динаміки злочинності;

– здійснено розподіл транснаціональних злочинів, залежно від криміналізації суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві та міжнародних правових актах, на такі, що пов'язані зі створенням та функціонуванням організованих злочинних угруповань;

– розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики транснаціональних злочинів звиокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, причин та умов, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічних ознак правопорушників (учасників організованих груп, злочинних організацій, банд, інших формувань) іпотерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема, доведено зв'язок поведінки потерпілих зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів протидії;

– обґрунтовано(на основі аналізу статистичних показників за 2014–2018 рр.), що сучасна транснаціональна організована злочинність в Україні характеризується щорічним збільшенням кількості особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, у тому числі шляхом застосування вогнепальної зброї та вибухових речовин, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, зрошування з корумпованим чиновництвом іпрофесійним криміналітетом, що загалом негативно впливає на суспільний розвиток в умовах збройної агресії, загострення внутрішньополітичної конфронтації та економічної нестабільності;

– з'ясовано місце протидії транснаціональній організованій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни, що полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян,

суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків, повернення незаконно здобутих активів, відновлення порушених прав;

– розроблено стратегію превентивного спеціально-кримінологічного впливу на іноземців та осіб без громадянства, які входять до складу організованих груп та злочинних організацій в Україні, на основі співпраці з правоохоронними інституціями інших держав шляхом обміну відомостями про злочинні угруповання та осіб, які беруть участь у їх діяльності, організації і проведення спільних цільових заходів та транскордонних операцій із протидії організованій злочинній діяльності;

– з огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів, здійснено прогноз перспективних змін криміногенної ситуації в найближчі п'ять років з розробленням проекту Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності, які згруповані за напрямками: удосконалення національного законодавства; формування ефективної системи інституційного забезпечення; запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у різних сферах з високим ризиком їх впливу; інформаційно-аналітичне забезпечення; міжнародне співробітництво;

– науково аргументовано доцільність виокремлення міжнародної кримінології, предметом якої мають визнаватися міжнародні злочини (злочини міжнародного характеру), економічні, геополітичні та інші детермінанти (довгострокові та ситуаційні чинники) учинення таких злочинів, аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі, розроблення заходів міжнародної протидії транснаціональним злочинам;

удосконалено:

– підходи до розмежування та конкретизації завдань і функцій державних органів, які уповноважені протидіяти транснаціональній організованій злочинності, з визначенням на основі європейського досвіду та міжнародної практики головного суб'єкта у загальнодержавній структурі (шляхом створення в системі Національної поліції України спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю), а також законодавчим врегулюванням віднесення інших суб'єктів (Державного бюро розслідувань, Національної гвардії України та Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів) до переліку органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

– наукова аргументація на основі положень конвенцій ООН та Ради Європи у сфері протидії організованій злочинності щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших нормативно-правових актів, які стосуються впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю; введення пільгових інститутів для осіб, які добровільно відшкодували шкоду, заподіяну злочином, або сплатили необхідну компенсацію; упровадження системи аналізу ризиків транснаціональної організованої злочинності;

криміналізації визнання особою своєї належності до лідерів кримінального світу («злочинці у законі») та посилення кримінальної відповідальності за окремі злочини, учинені з організованими формами співучасті;

– визначення головних детермінантів, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з різними формами транснаціональної злочинності, обумовлюють активність у ній організованих злочинних угруповань транснаціонального характеру, впливають на віктимізацію потерпілих,

– організаційні засади ефективної реалізації підрозділами Національної поліції заходів протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, а саме запровадження єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів міжнародних організованих злочинних угруповань, що перебувають на території України та інших країн; нових критеріїв та системи оцінювання результатів такої діяльності, принципів добору, комплектування та підготовки співробітників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, які спеціалізуються на протидії організованій злочинності, підвищення їх матеріального та соціального захисту;

– правові та організаційні засади взаємодії підрозділів Національної поліції України з іншими правоохоронними органами України та зарубіжних країн, міжнародними правоохоронними організаціями у виявленні та припиненні злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на торгівлі зброєю, наркобізнесі, торгівлі людьми, нелегальній міграції, а також фінансових злочинах у зовнішньоекономічній сфері;

дістало подальший розвиток:

– характеристика суб'єктів транснаціональної організованої злочинності, основні моделі та особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу;

– рекомендації щодо запровадження новітніх методів управління ризиками, оцінки загроз та впливу транснаціональної організованої злочинності на суспільно-політичні й соціально-економічні процеси в державі, з метою вжиття превентивних заходів для їх локалізації та мінімізації можливих негативних наслідків;

– наукове бачення шляхів удосконалення статистичної звітності правоохоронних органів з обліку кримінальних правопорушень, що стосуються транснаціональної організованої злочинної діяльності, відповідних обліків органів судової влади щодо результатів розгляду судами кримінальних проваджень за правопорушеннями цієї категорії;

– підходи щодо створення дієвого механізму недопущення зв'язків між транснаціональними організованими злочинними угрупованнями та особами, які сприяють терористичній діяльності, підриву суверенітету й територіальної цілісності України;

– механізм міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій злочинності на двосторонній та багатосторонній основах, у тому числі з використанням можливостей Інтерполу та Європолу;

– пропозиції стосовно підготовки щорічної національної доповіді про реалізацію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю та спеціальних звітів про стан транснаціональної організованої злочинності в Україні, основні напрями, результати боротьби з нею та ресурсні потреби.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у кримінологічну науку, так і практику запобігання злочинам, оскільки сприяють удосконаленню правових та організаційних засад діяльності правоохоронних органів і судових інституцій. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – шляхом запровадження міжнародних правових стандартів у новій редакції проекту змін та доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», запропонованих проектах Закону України «Про протидію транснаціональній організованій злочинності» (з визначенням системи державних органів, які здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, засад координації їх діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення, запровадженням сучасних форм і методів боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань) та Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020–2022 роки, а також змін і доповнень до кримінального законодавства (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 16квітня2018 р.);

діяльності правоохоронних органів – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації протидії транснаціональній злочинності уповноваженими підрозділами, захисту жертв злочинів та забезпечення відшкодування заподіяної ним шкоди (акти Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області від 23 травня 2018 р., Апеляційного суду Чернівецької області від 21 травня 2018 р., Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 листопада 2018 р.);

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича від 18 травня 2018 р., Національної академії внутрішніх справ від 1 грудня 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в навчальному посібнику, підготовленому у співавторстві: «Кримінальне право України (Загальна частина)» (особистий внесок автора – 50 %, 7 друк. арк.). Наукові положення

і результати кандидатської дисертації повторно на захист докторської дисертації не виносяться.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.); «Право і держава сучасної України» (м. Київ, 8–9 листопада 2013 р.); «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 13–14 лютого 2014 р.); «Протидія злочинності: теорія і практика» (м. Київ, 16 травня 2014 р.); «Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини» (м. Одеса, 13 червня 2014 р.); «Сучасне правотворення: питання теорії і практики» (м. Дніпропетровськ, 1–2 серпня 2014 р.); «Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismus ich implementacie a ochrany rozných oblastí práva» (Bratislava, 19–20 septembra 2014); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (м. Запоріжжя, 3–4 жовтня 2014 р.); «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 10–11 жовтня 2014 р.); «Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина і практика» (м. Київ, 11 грудня 2014 р.); «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.); «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України» (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.); «Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір» (м. Запоріжжя, 25 грудня 2014 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 27–28 лютого 2015 р.); «Právna veda a prax v tretom tisícročí» (Kosice, Slovenska Republika, 27–28 februar 2015); «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпропетровськ 3–4 квітня, 2015 р.); «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики» (м. Львів, 29 січня 2016 р.); «Антропосоціокультурна природа права» (м. Чернівці, 25–27 травня 2016 р.); «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.); «Концептуальні основи кримінальної законотворчості» (м. Одеса, 19 жовтня 2017 р.); «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (м. Чернівці, 26–27 жовтня 2017 р.); «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 15 березня 2018 р.); «Гуманізація кримінальної відповідальності» (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 52 наукових працях, серед яких монографія, 20 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, шість статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 24 статті – у збірниках (наукових доповідей), оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях (круглих столах), а також навчальному посібнику.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (586 найменувань на 53 сторінках) та

дев'яти додатків на 1 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 592 сторінки, із них основний текст дисертації – 460 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження транснаціональної організованої злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сучасний стан наукових досліджень проблем протидії транснаціональній організованій злочинності»* встановлено, що роботи, присвячені вивченню даної проблеми в Україні, з'явилися порівняно нещодавно, на рубежі XX–XXI ст., на відміну від публікацій представників західноєвропейської та американської кримінологічних наукових шкіл (Д. Гулар, Д. Крессі, Х. Хесс та ін.), які активно висвітлюють тематику транснаціональної організованої злочинності уже кілька десятиліть.

Констатовано, що проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності кримінологічна наука досліджувала переважно фрагментарно. Так, у 60–80-х рр. XX ст. з'явилися праці, присвячені проблемам міжнародного співробітництва у протидії організованій злочинності в радянських (С. В. Бородин, М. В. Жданова, Л. Н. Галенська, Г. В. Ігнатенко, І. І. Карпець, Є. Г. Ляхова, Ю. О. Решетов), західноєвропейських (Х. Александер, М. Бердал, Е. Віано, Д. Кайда, М. Серрано), американських (П. Лупша, Д. Най, П. Уільямс) кримінологічних дослідженнях.

У 90-х роках XX ст. в Україні виходять друком праці, присвячені різним аспектам протидії організованій злочинності та корупції (А. А. Бова, В. Д. Гвоздецький, М. І. Камлик, М. І. Мельник, Є. В. Невмержицький, Г. О. Омельченко, М. І. Хавронюк). Характерною особливістю запропонованих авторами підходів є те, що науковці, по-перше, значною мірою обмежувалися аналізом виключно національного виміру організованої злочинності, її впливу на інститути української держави та суспільства; по-друге, більшість учених аналізують проблеми протидії транснаціональним злочинам, але передусім у контексті державно-правового впливу на тіньову економіку та корупцію. Таким чином, транснаціоналізація організованої злочинності, її системний аналіз залишаються, як правило, поза увагою українських дослідників.

На початку XXI ст. у сучасній кримінологічній науці приділялася увага переважно проблемам протидії діяльності організованих злочинних угруповань з транснаціональними зв'язками, зокрема організаційним та правовим її аспектам (О. М. Джу́жа, Г. А. Зо́рін, Л. Л. Каневський, І. В. Пшеничний, Г. П. Пожидаєв, Є. Д. Скулиш, В. Д. Сущенко, О. В. Танкевич, Д. С. Хижняк, В. В. Устінов), детермінантам (А. Д. Дорошенко), міжнародно-правовим

засадам (Н. А. Зелінська), характеристики окремих форм (М. Г. Вербенський, Н. Є. Міняйло, Е. В. Расюк). У працях зазначених учених загалом закладено теоретичну основу вивчення питань, що стосуються транснаціональної організованої злочинності, але не сформовано єдиної концепції стосовно сутності цього явища та його остаточного визначення. Така концептуальна невизначеність характерна і для міжнародних конвенцій та вітчизняних нормативно-правових актів різного рівня, які стосуються проблем кримінальної транснаціоналізації.

У підрозділі 1.2 «Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності» виокремлено основні елементи (кількісні-якісні показники; суб'єкти; комплекс факторів, що її детермінують; система заходів протидії), що характеризують транснаціональну організовану злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження.

Головними ознаками транснаціональної організованої злочинності, згідно з результатами опитувань, вважаються вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності, у сфері господарської (фінансової) діяльності, пов'язаних з наркобізнесом, сексуальною експлуатацією й торгівлею людьми, незаконним обігом зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, утручанням у роботу автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер (35,2 %); постійне зростання розміру збитків, завданих такими діяннями громадянам, суб'єктам господарювання та державі (25,0 %); щорічне збільшення кількості особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, (18,3 %); застосування вогнепальної зброї та вибухових речовин, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності (12,2 %); зрощування з корумпованим чиновництвом та організованим криміналітетом (9,3 %). Сукупність ознак, що характеризують транснаціональну організовану злочинність, визначають її специфіку, що дозволяє відмежовувати це явище від споріднених (суміжних) понять, зокрема від міжнародної злочинності, яка є більш широким поняттям, в якій транснаціональна злочинність є лише структурним елементом, та організованої злочинності, що включає як транснаціональний, так і внутрішньодержавний та регіональний сегменти.

Кримінально-правова характеристика транснаціональної організованої злочинності включає в себе об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, що встановлюють кримінальну відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них, а також злочинів, учинених їх учасниками; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки таких злочинів; міру покарання за їх вчинення; спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності цих суб'єктів. Доведено, що кримінально-правова протидія транснаціональній організованій злочинності здійснюється шляхом: закріплення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, пов'язаних зі створенням або діяльністю організованих злочинних груп і злочинних організацій; визнання вчинення злочину такими угрупованнями – кваліфікуючою (особливо кваліфікуючою) ознакою відповідних складів злочинів; передбачення можливості звільнення від

кримінальної відповідальності учасників злочинних угруповань в обмін на їх позитивну постзлочинну поведінку; встановлення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, причетних до діяльності транснаціональних злочинних угруповань.

У підрозділі 1.3 «Вплив глобалізаційних процесів на розвиток транснаціональної організованої злочинності» доведено її взаємозалежність з процесами економічної, політичної, технологічної, культурної інтеграції та уніфікації зазначених сфер. Результатом глобалізації злочинності є посилення інституційної залежності локальних (внутрішньодержавних) осередків злочинної діяльності від загальносвітових тенденцій криміналізації. Глобалізація транснаціональної організованої злочинності виявляється в поширенні її загальнокримінальних форм (незаконна торгівля зброєю, наркотичними засобами, психотропними речовинами, людьми, контрабанда), економічної (відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, корупційна злочинність) та політичної злочинності (захоплення державної влади та фінансування таких дій, посягання на територіальну цілісність країн, розв'язування та ведення агресивних війн, найманство, міжнародний тероризм тощо). Наслідком глобалізаційних процесів слід вважати діяльність організованих злочинних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації, призводить до порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури, а також такі нові форми транснаціональної злочинної діяльності, як кіберзлочинність й екологічні злочини.

Підтверджено, що діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань має інституційний характер через функціонування широкої мережі представництв у різних державах, міжнародні політичні зв'язки, використання елементів фінансової системи, транспортної інфраструктури, засобів масової інформації і телекомунікацій для забезпечення злочинної діяльності.

Характерною особливістю глобалізації транснаціональної організованої злочинності кінця XX – початку XXI ст. є інституційна інтеграція політичної та економічної транснаціональної злочинності. Центри концентрації великого фінансового капіталу (транснаціональні корпорації, промислово-фінансові, банківські групи) частково перебирають на себе функції політичного регулювання, знижуючи при цьому ступінь контролю з боку держав та міжнародних організацій як за їх функціонуванням, так і за суспільним розвитком загалом, а їх діяльність спрямована виключно на отримання прибутків.

Зважаючи на наявні тенденції глобалізації, а також складне безпекове середовище навколо України і криміногенну ситуацію всередині держави, організація системної протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці.

Розділ 2 «Характеристика суб'єктів транснаціональної організованої злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Транснаціональні злочинні організації: поняття та ознаки»* надано авторське визначення транснаціональної злочинної організації, яка являє собою спеціально створену кримінальну структуру, що має системні ознаки (керівництво, розподіл повноважень, власні норми внутрішньої поведінки тощо) та спеціалізується на злочинній діяльності в міжнародному (транскордонному) масштабі з метою отримання надприбутків, досягаючи даної мети за допомогою силових методів, корупції, інших технологій злочинної діяльності.

На основі аналізу матеріалів слідчої і судової практики зроблено висновок, що транснаціональній злочинній організації характерні незаконні операції з переміщення матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони, або ж переміщення осіб з метою одержання економічної вигоди, організований характер, структурована система взаємозв'язків з іншими соціальними та державними інститутами, внутрішня субординація та внутрішній розподіл злочинних ролей, використання у своїй діяльності новітніх інформаційних технологій, сучасних засобів транспорту та комунікації, інтеграція «білокомірцевої» злочинності, злочинності у сфері високих технологій з «традиційними» формами злочинної діяльності, які забезпечують реалізацію складних злочинних схем у фінансовій, господарській, зовнішньоторговельній сферах.

За результатами соціологічного опитування виокремлено ознаки, за якими організована злочинна діяльність може вважатися транснаціональною, якщо під час підготовки, вчинення та приховування відповідних діянь задіяні території кількох держав (89,7 %), наявні кримінальні зв'язки в різних країнах (69,1 %), організовані кримінальні суб'єкти, які мають зовнішній та внутрішній контур злочинної комунікації (52,7 %), новітні інформаційні технології та сучасні телекомунікаційні засоби, що мають глобальний масштаб впливу (43,3 %).

Виокремлено види транснаціональних злочинних організацій: 1) до складу яких входять особи, які не мають відповідно оформленого юридичного статусу, водночас ці угруповання мають усі ознаки організації (пов'язані з владними та правоохоронними структурами); 2) які мають певний юридичний статус (прикриваються назвами легальних бізнес-організацій, підприємств); 3) створені та функціонують під прикриттям державних або ж політичних інституцій (створюються державно-владними структурами, політичними партіями, керують їх діяльністю, або ж, навпаки, ці організації цілком підпорядковують собі владні структури, фактично стають «тіньовою владою»).

У підрозділі 2.2 *«Основні моделі транснаціональних злочинних організацій»* розкрито зміст та характерні ознаки: корпоративної (монополізована вертикально побудована гнучка управлінська система, інтеграція в державні або недержавні легальні корпоративні структури) імережевої (зовнішній контроль над злочинністю, вплив осіб, які обіймають високі посади у владних органах або виконавчих структурах держави, або

належать до олігархічної верхівки суспільства) моделей транснаціональних злочинних організацій. Крім зазначених «класичних», на основі аналізу матеріалів практики та зарубіжного досвіду виокремлено інші моделі: партнерства (М. Галлер); патримоніальну, що представляє мережу «патрон-клієнт» (Д. Албіно, Х. Хесс); етнічного наслідування (Ф. Іанні); підприємницьких синдикатів, які застосовують насильство для контролю над виробництвом товарів і послуг та ринками їх збуту (А. Блок, Д. Сміт).

Констатовано, що для України характерні класичні моделі транснаціональних злочинних організацій (67,1 %), які розвиваються і здебільшого залежать від закордонних транснаціональних угруповань. Організації, що зацікавлені в підвищенні ефективності злочинного бізнесу, переймають з класичних моделей ті структурні характеристики і принципи діяльності, які дають змогу максимально убезпечити злочинну діяльність від впливу національних юрисдикцій.

У підрозділі 2.3 *«Особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу»* охарактеризовано специфіку структурно-функціональної побудови найбільш поширених угруповань країн Європи, Америки та Азії.

Серед транснаціональних злочинних організацій Європи виокремлено італійську мафію («CosaNostra»), яка має одну з найскладніших законспірованих структур, характеризується класичними принципами побудови та є прикладом європейського сегменту транснаціональних злочинних організацій; албанську мафію, що налічує 15 кланів, які контролюють більшу частину албанської організованої злочинності (наркообіг, торгівлею людьми та зброєю); сербську мафію, яка налічує близько 30–40 активно діючих злочинних угруповань, складається з етнічних сербів і чорногорців (спеціалізація – наркоторгівля, контрабанда, убивства на замовлення, азартні ігри, торгівля інформацією); злочинні організації Туреччини («героїнова лабораторія»), які, за різними оцінками, постачають майже 75,0 % наркотиків до країн Західної Європи через так званий «балканський коридор» (Греція, Македонія, Косово, Болгарія, Румунія, Угорщина, Хорватія, Австрія).

Розглянуто американську транснаціональну організовану злочинність, що спеціалізується на міжнародній торгівлі зброєю та людьми, контрабанді рідкісних видів флори та фауни, міжнародних фінансових махінаціях («Rizzuto»; «MS-13»; «HellsAngelsMotorcycleClub»). Виокремлено «колумбійські картелі» з високоорганізованою внутрішньою структурою, які використовують досить ефективні методи та принципи управління, спеціалізації та розподілу ролей, високої дисципліни та відданості. Керівники картелів, будучи одночасно підприємцями, після «відмивання» отриманих від наркоторгівлі коштів, вкладають отримані прибутки в легальний бізнес, що уможливлює їх поступове потрапляння до органів влади. У країнах Азії транснаціональна організована злочинність представлена низкою відомих і найстаріших злочинних угруповань світу, що мають схожі структурні характеристики, зокрема китайські «тріади», японська «якудза» («бореокудан») та в'єтнамські угруповання.

Проаналізовано розвиток російській організованій злочинності, яка після формування як внутрішнього явища, поступово розширюючи сферу свого впливу у 1990-х рр., набула ознак транснаціональної і найбільш наблизилася до вітчизняного сегменту транснаціональної організованої злочинності, а у випадках учинення незаконного транзиту алкогольних і тютюнових виробів, нафтопродуктів, предметів мистецтва та рідкісних металів на Захід, а також збуту викраденого автотранспорту визнається її ядром. Структура російської організованої злочинності характеризується наявністю на нижчому рівні чисельних і мобільних злочинних груп, діяльність яких пов'язана з вимаганнями, так званим «кришуванням», погрозами і насиллям над конкурентами. У більш верхніх шарах злочинності відмічаються об'єднання злочинців у групи 50–200 осіб, які називають себе «злочинцями в законі» з обсягом влади залежно від ефективності й масштабів діяльності їх злочинних груп та живуть за певними «кодексами поведінки». Російська транснаціональна організована злочинність постійно розвивається, набула високого рівня професіоналізму, використання наукових і технічних досягнень.

Розділ 3 «Кримінологічна характеристика українського сегменту транснаціональної організованої злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Транснаціональна організована злочинність в Україні: стан та головні тенденції» визначено кількісні та якісні показники цього сегменту злочинності. Встановлено, що упродовж 2009–2018 рр. виявлено 2,5 тис. організованих груп і злочинних організацій (2009 р. – 379, 2010 р. – 397, 2011 р. – 395, 2012 р. – 258, 2013 р. – 172, 2014 р. – 155, 2015 р. – 123, 2016 р. – 136, 2017 р. – 210, 2018 р. – 288), у тому числі 172 угруповань з транснаціональними зв'язками (2009 р. – 18; 2010 р. – 40; 2011 р. – 27; 2012 р. – 28; 2013 р. – 18, 2014 р. – 14, 2015 р. – 5, 2016 р. – 4, 2017 р. – 11, 2018 р. – 7), при загальному зменшенні в зазначений період кількості виявлених транснаціональних організованих груп і злочинних організацій на 57,0 %.

Найбільша динаміка злочинів, пов'язаних з транснаціональною організованою злочинністю, характерна для 2010 р. (ланцюговий темп приросту становив 63,0 %, а кількість зареєстрованих злочинів збільшилася з 233 до 548). Майже половина з них (43,0 %) вчинено організованими групами з особливою жорстокістю або загальнонебезпечним способом (використання зброї та вибухівки). Переважну більшість злочинів цієї категорії виявлено в Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Херсонській, Харківській, Чернівецькій областях, а також у місті Києві. Суди винесли обвинувальні вироки щодо злочинів, учинених у складі транснаціональних злочинних організацій: у 2014 р. – 93 особам, 2015 р. – 76, 2016 р. – 16, 2017 р. – 24, 2018 р. – 68 особам.

Предметами злочинного посягання (кримінального інтересу) транснаціональних організованих груп і злочинних організацій в Україні найчастіше є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори (39,0 %); вогнепальна й холодна зброя, боєприпаси, вибухові речовини (37,0 %); гроші, коштовності та цінні папери (32,0 %); транспортні

засоби (27,0 %); людські органи й тканини або сама людина (25,0 %). Останніми роками до сфери інтересів організованих злочинних груп потрапляють об'єкти інтелектуальної власності, інформаційні мережі (бази даних), а також ринок страхових послуг.

Підтверджено, що дані офіційної статистики не відображають реальний стан транснаціональної організованої злочинності. За даними Transnational Crime and Corruption Center, в Україні справжні її масштаби майже втричі перевищують загальну кількість облікованих злочинів, що підтвердили 82,2 % опитаних працівників правоохоронних органів. Латентності злочинів транснаціонального масштабу, на думку респондентів, значною мірою сприяють застосування злочинцями корупційних схем і «кришування» чиновниками усіх рівнів (38,0 %); нерозуміння суспільної небезпечності діянь особами, втягнутими в цей бізнес, і потерпілими (27,0 %); неадекватне кримінальне переслідування (21,0 %); відсутність належної взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними організаціями (14,0 %).

Здійснено прогноз розвитку криміногенної ситуації з виокремленням показників злочинності в найближчі роки (до 2025 р.), на основі чого окреслено перспективні заходи для закріплення й підтримання позитивних тенденцій протидії транснаціональній організованій злочинності та запропоновано проект Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020–2024 роки, що містить комплекс заходів правового, організаційного та профілактичного характеру.

У підрозділі 3.2 «Основні напрями злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань в Україні» на основі аналізу статистичних даних та матеріалів практики виокремлено й досліджено найбільш характерні для сучасної України сфери впливу транснаціональної організованої злочинності.

Підтверджено, що геополітичне становище обумовлює потрапляння території України в ланцюг наркотрафіку для транзиту найнебезпечніших наркотичних речовин рослинного та хімічного походження (близько 70,0 % усього потоку контрабанди з України припадає на наркотики) за маршрутом: Азіатські країни – Україна – Придністров'я – Молдова («Трансільванський коридор» – країни Євросоюзу). Унаслідок цільових операцій правоохоронних органів лише у 2017–2018 рр. викрито й ліквідовано 22 міжнародні контрабандні канали з вилученням понад 10 т наркотичних засобів і психотропних речовин.

За даними Міжнародного валютного фонду, щорічно у світі відмивається від 500 млрд до 1,5 трлн дол. США, що становить близько 5,0 % світового валового продукту. В умовах кризи національної економіки гостро постає питання протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, з використанням міжнародної фінансової системи. Виокремлено та змістовно охарактеризовано стадії «відмивання» доходів транснаціональними злочинними організаціями в Україні: звільнення від готівкових коштів та переведення їх на рахунки підставних осіб; розподіл грошових коштів через

купівлю банківських платіжних документів і цінних паперів; «маскування слідів», переведення грошових коштів на рахунки в інші країни, за кордон, офшорні зони; інтеграція грошової маси, яка полягає в залученні коштів на ринки світу в тих галузях, що приносять прибуток.

Українські транснаціональні злочинні організації беруть активну участь у торгівлі зброєю, фактично є світовими лідерами в цій сфері кримінального бізнесу, що становить значну суспільну небезпеку, набуває характеру міжнародної проблеми, сприяє збільшенню кількості злочинів насильницького та корисливо-насильницького спрямування. Близько 14,0 % вогнепальної зброї випадає зі сфери контролю підприємств-виробників та місць її зберігання. За даними Національної поліції України, якщо до початку конфлікту на Донбасі в Україні нараховувалося близько 3 млн одиниць незаконних «вогнестрілів», то у 2018 р. їх кількість в незаконному обігу збільшилася майже вдвічі (на 48,0 %). Лише за 2018 р. вилучено 376 одиниць автоматичної зброї, 260 гранатометів, майже 3 тис. гранат.

В умовах збройних конфліктів найбільш поширеними формами торгівлі людьми стають вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті; використання примусової праці для задоволення потреб озброєних груп; різні види сексуальної експлуатації (військова проституція, насильницька вагітність); утягнення у злочинну діяльність; вилучення органів. У загальній структурі злочинності упродовж 2014–2018 рр. злочини, пов'язані із сексуальною експлуатацією, мають стійку тенденцію до збільшення їх кількості, зокрема тих, що передбачені ст. 301 КК України – на 73,9 %; ст. 302 – на 21,2 %; ст. 303 – на 47,8 %. Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп і злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася утричі (на 33,0 %), а закінчених провадженнях кримінальних правопорушень – на 27,0 %. Більшість жертв становлять мешканці східних (Луганської і Донецької – близько 20,0 %) та південних (Херсонської і Миколаївської – 15,0 %) областей, що кореспондується з даними статистики стосовно безробітних жінок, а також активізацією внутрішньої міграції населення із зони конфлікту на Донбасі й окупованого Криму.

Окремо розглянуто особливості контрабанди культурних цінностей, що є складовою міжнародної організованої злочинності. За даними Інтерполу, у країнах Західної Європи (Німеччина, Австрія, Італія, Франція) діє більше 40 груп контрабандистів. Переважна їх більшість – вихідці з країн пострадянського простору, які залишили розгалужені зв'язки та спільників, що забезпечують пошук, скупку й вивіз цінностей з країни. Для реалізації культурних цінностей, що надходять нелегальними каналами, у західноєвропейських країнах та США вони створили мережу спеціалізованих магазинів.

Звернуто увагу на проблему кіберзлочинності, зокрема розміщення в інформаційних системах дитячої порнографії. Кількість порнографічних сайтів в Інтернеті постійно збільшується. За оцінками експертів, порносайти

приносять їх власникам від 50 до 80 % доходів. Доходи, одержані від віртуальної секс-індустрії, оцінюються в 100 млн дол. щороку.

У підрозділі 3.3 «Детермінанти транснаціоналізації українського сегменту організованої злочинності» виокремлено та проаналізовано різні чинники розвитку країни, які впливають на відтворення (поширення) окремих видів (груп) злочинів. З огляду на запропоновані відомими кримінологами (О. М. Джужа, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов та ін.) підходи, їх диференційовано на соціально-економічні, організаційно-управлінські, морально-психологічні та правові.

Розкрито природу соціально-економічних чинників, серед яких найбільш вагомими визначаються: політична нестабільність; економічна криза; неадекватна оцінка суспільної небезпечності транснаціональної організованої злочинності та її наслідків; велика частка тіньової економіки; недоліки в організації міжнародного співробітництва; невизначеність регулятивного законодавства. Виокремленовіктимогенний фактор, який виявляється на глобальному, інституційному та індивідуальному рівнях (жертвами транснаціональної злочинності стають не лише окремі громадяни, а цілі їх групи, спільноти, суб'єкти господарювання тощо).

Організаційно-управлінські чинники характеризуються високим рівнем корупції та неефективністю засобів протидії їй, професіоналізацією діяльності організованих злочинних угруповань, їх зрощування з корупцією та міжнародним криміналітетом («злочини в законі»), відсутністю належної взаємодії та координації правоохоронних органів, недосконалістю механізму моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, ліквідацією відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у структурі Національної поліції України, недостатнім рівнем кваліфікації правоохоронців (цей чинник вважають головним 36,5 % опитаних). До морально-психологічних чинників віднесено девальвацію духовних цінностей у суспільстві, послаблення окремих моральних і соціальних інститутів, правовий нігілізм (зневага до встановлених у суспільстві норм і правил поведінки), підвищену агресивність учасників організованих злочинних угруповань, їх схильність вирішувати проблеми із застосуванням насильства.

До недоліків правового регулювання належать насамперед відставання регулятивних та охоронних правових норм від реальних суспільних потреб, розбалансованість нормативно-правового забезпечення та відсутність системного підходу на національному рівні до організації протидії цьому явищу, привнесення у соціальне життя елементів конфліктності інтересів і поведінки різних соціальних груп, недоліки в механізмі реалізації нормативно-правових актів.

Шляхом опитування працівників органів досудового розслідування з'ясовано специфічні детермінанти, що характерні для слідчої практики, зокрема: протидія транснаціональній організованій злочинності не вважається пріоритетом (32,0 %); до підозрюваних обирають альтернативні тримання під вартою запобіжні заходи (26,0 %); суди, як правило, призначають покарання, не

пов'язані з позбавленням волі (23,0 %); кримінальні провадження цієї категорії розглядають слідчі, які не мають відповідної спеціалізації (19,0 %).

Розділ 4 «Кримінологічні засади протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Головні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» зазначено, що протидія транснаціональній організованій злочинності полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих) для громадян, суб'єктів господарювання й держави. Наголошено, що напрями протидії транснаціональній організованій злочинності як складової реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки мають стати удосконалення національного законодавства (32,4 %), формування системи інституційного забезпечення (27,6 %), запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у сферах з високим ризиком їх впливу (15,8 %), інформаційно-аналітичне забезпечення (12,5 %), міжнародне співробітництво (11,7 %).

З огляду на зарубіжний досвід, визнано доцільними для застосування комплекс невідкладних заходів, спрямованих на підрив економічної (фінансової) основи транснаціональної організованої злочинності, зокрема, по-перше, відкритість прийняття рішень про приватизацію, проведення аукціонів; по-друге, посилення різних видів контролю за фінансовими і товарними потоками насамперед у податковій, банківській, валютній, митній сферах; по-третє, введення обмежень на суміщення посад у системі державної служби та суб'єктах господарювання з часткою державної участі; по-четверте, жорстка регламентація процесу переходу державних службовців на посади керівників комерційних підприємств; по-п'яте, введення обов'язкової кримінологіко-економічної експертизи проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з метою недопущення положень (прогалин, виключень), які будуть сприяти вчиненню злочинів у сфері економіки. На цій основі розроблено стратегії, які розподілено на кілька блоків: обмеження можливостей для злочинної діяльності; зменшення вразливості економіки; зміцнення співпраці між державними і недержавними інституціями в різних секторах економіки; сприяння розробленню кваліфікаційних вимог і стандартів поведінки для представників відповідних професій; запобігання використанню транснаціональними організованими організаціями юридичних осіб у власних інтересах.

У підрозділі 4.2 «Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» зроблено висновок, що загострення проблем боротьби зі злочинністю полягає в розбалансованості

нормативно-правового забезпечення та відсутності системного підходу на законодавчому рівні до організації протидії цьому явищу.

На основі аналізу стану реалізації імplementованих законодавство України положень конвенцій ООН та Ради Європи у сфері протидії організованих злочинності та впровадження відповідних міжнародних правових стандартів запропоновано закріпити в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», з урахуванням організаційних змін та сучасної практики, засади функціонування системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, координації їх діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення, застосування новітніх форм і методів боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань.

Потребують подальшого унормування законодавчі положення, що стосуються впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю; введення пільгових інститутів для осіб, які добровільно відшкодували шкоду, заподіяну злочином, або сплатили необхідну компенсацію; впровадження системи кримінального аналізу та аналізу ризиків транснаціональної організованої злочинності, удосконалення порядку доступу оперативних підрозділів до автоматизованих інформаційних систем державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій; криміналізації визнання особою своєї належності до лідерів кримінального світу («злочинців у законі») та посилення кримінальної відповідальності за окремі злочини, учинені з організованими формами співучасті.

Запропоновано внести зміни до системи видів покарання (ст. 51, 52 КК України) з можливістю застосування конфіскації майна як основного, так і додаткового виду покарання; передбачити більш суворі кримінально-правові санкції за пропозицію, обіцянку, одержання та надання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 369 КК України). Поряд зі штрафом як грошовим стягненням слід закріпити «майновий штраф», унаслідок застосування якого винуватий може позбутися своїх фінансових коштів та втратити своє становище в ієрархії злочинної організації. Особам, засудженим до позбавлення волі за участь у транснаціональній організованій злочинній діяльності, передбачати відбування покарання у виправних колоніях максимального режиму безпеки.

У підрозділі 4.3 «Удосконалення інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» наголошено, що пріоритетне завдання протидії транснаціональній організованій злочинності полягає в мінімізації впливу організованих злочинних угруповань (їх лідерів) на державні структури.

З урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, запропоновано віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та

управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональним її сегментом, з визначенням головного суб'єкта (уповноважений підрозділ Національної поліції) у загальнодержавній системі, що відповідає європейській і світовій практиці. Запровадження механізму координації діяльності державних органів у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю має ґрунтуватися на ефективній взаємодії правоохоронних органів у формах проведення на постійній основі міжвідомчих нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань.

На основі аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року зроблено висновок про доцільність створення (відновлення функціонування) спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у структурі Національної поліції України (підтримали 71,0 % опитаних респондентів).

Серед інших заходів інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, за даними опитувань, запропоновано визначити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби з організованою злочинністю з урахуванням сучасних загроз (39,0 %); здійснювати постійний моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками транснаціональної організованої злочинної діяльності та готувати на постійній основі відповідні рекомендації (23,5 %); розробити критерії та запровадити систему оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів (20,5 %); упровадити нові принципи добору, комплектування та підготовки співробітників спеціальних та інших оперативних підрозділів правоохоронних органів, а також підвищити їх матеріальне стимулювання та зміцнити гарантії соціального захисту (17,0 %).

Розділ 5 «Міжнародне співробітництво як складова протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Теоретико-правові засади співробітництва держав у протидії транснаціональній організованій злочинності на міжнародному рівні» наголошено, що міжнародне співробітництво як необхідний елемент системного контролю над транснаціональною організованою злочинністю може бути реалізовано як у неофіційний спосіб (обмін інформацією, технічна допомога), так і офіційним шляхом у формах сприяння екстрадиції злочинців та взаємної правової допомоги на різних етапах розслідування. Комплексне використання неформальних методів взаємодії у сукупності з офіційними має важливе значення для подолання труднощів і непорозумінь, а також

недопущення зволікань у процесі контролю над транснаціональною організованою злочинністю.

Міжнародне співробітництво у протидії транснаціональній злочинності здійснюється на двох рівнях: перший – внутрішньодержавний, що становить систему правоохоронних органів, які діють відповідно до національного і міжнародного права й забезпечують публічну безпеку та правопорядок. Занеобхідності, починають діяти органи національної безпеки, які також у межах своєї компетенції використовують механізми міжнародного співробітництва у протидії злочинності; другий – міжнародний рівень, що включає діяльність органів, системи органів та організацій, створених з метою виявлення та припинення виявів організованої злочинності і тероризму (Інтерпол, Контртерористичний комітет ООН, Антитерористичний Центр Європи).

Зазначено, що в умовах глобалізації ефективність протидії транснаціональній організованій злочинності можлива за умов створення єдиного світового центру з протидії транснаціональній організованій злочинності, який забезпечить взаємодію правоохоронних структур усіх держав на основі розгалуженого інформаційного обміну з виконанням функцій міжнародних розслідувань і міжнародних оперативно-розшукових операцій (з відповідними підрозділами і силами швидкого реагування).

У підрозділі 5.2 «Взаємодія правоохоронних органів під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів» наголошено на специфіці спільної діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування системи МВС України, яка охоплює новостворені (реорганізовані) підрозділи Національної поліції, Національної гвардії, державних прикордонної, фіскальної і міграційної служб, що уповноважені виконувати адміністративні, профілактичні та оперативно-розшукові функції. Зазначене кардинально впливає на структуру, організацію, напрями і суб'єктів взаємодії та форми їх як офіційної, так і негласної співпраці.

Виокремлено напрями підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів України, зокрема оперативних підрозділів Національної поліції, з уповноваженими органами інших країн з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу (моніторинг ситуації у сфері торгівлі людьми, організація міжнародного розшуку, виконання кримінально-процесуальних дій у провадженнях про злочини, пов'язані з транснаціональною організованою злочинністю) та Європолу (у межах реалізації Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, ратифікованої Законом України від 5 жовтня 2010 р. № 2576–VI), інших міжнародних організацій та структур, з якими співпрацює МВС (Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація праці, Організація за демократію та економічний розвиток, Регіональний центр Південно-Східної Європейської ініціативи).

Охарактеризовано напрями співробітництва правоохоронних органів України та інших країн шляхом проведення спільних оперативно-розшукових

заходів (визнано доцільною імплементацію окремих положень міжнародних договорів у національне законодавство з метою ефективної реалізації транскордонного електронного й відеоспостереження), співробітництва у сфері кримінального правосуддя (надання допомоги у проведенні розслідувань у кримінальних провадженнях; виконання запитів зацікавленої сторони; передача інформації без запитів; арешт майна; розшук осіб, які переховуються від кримінального переслідування або відбування покарання) та інформаційно-технічного забезпечення (обмін інформацією про підготовлювані або вчинені злочини та причетних до них фізичних і юридичних осіб; проведення спільних операцій щодо протидії злочинам та діяльності осіб, які вчинили злочини або готуються до їх вчинення).

У підрозділі 5.3 «Участь України у діяльності міжнародних організацій як напрям протидії транснаціональній організованій злочинності» підтверджено, що така співпраця з ООН, Європейським Союзом та іншими міжнародними інституціями, які опікуються проблемами співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, є одним із ключових аспектів європейської інтеграції України.

З метою реалізації національної політики поглиблення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності державні органи в межах своєї компетенції взаємодіють із відповідними підрозділами міжнародних організацій та беруть участь у роботі Організації Об'єднаних Націй, Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Європейського Союзу, Центральноєвропейської ініціативи, Південно-Східної європейської ініціативи, Ради Євроатлантичного Партнерства, Організації з питань безпеки та співробітництва в Європі, Ради Європи, Організації Чорноморського Економічного Співтовариства, Міжнародної організації з міграції та ін. Така участь здійснюється у правовій (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000) та організаційній (Стратегія національної безпеки України, 2015) площині.

Правовий та організаційний напрям розвитку відносин «Україна – Європейський Союз» забезпечений Угодою про партнерство та співробітництво України з Європейським Союзом разом із Планом дій «Європейський Союз–Україна» (2005). Планом дій визначені стратегічні межі співробітництва, він спрямований на розбудову двосторонніх відносин на основі спільних європейських цінностей та містить перелік пріоритетів як у межах, так і поза ними Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

Відзначено важливість міжнародної співпраці у протидії транснаціональній організованій злочинності з Європейським комітетом із кримінальних питань (CDPC), що є відповідальним за нагляд та координацію напрямів діяльності Ради Європи у протидії та контролю за злочинністю; Комітетом експертів із питань застосування Європейської конвенції у сфері кримінального судочинства (PC-OC), головним завданням якого є розроблення напрямів поглиблення міжнародного співробітництва у кримінальних справах та пошуку шляхів розв'язання практичних проблем, окреслених у заявах до

конвенцій Ради Європи взазначеній сфері. Міжнародні договори з питань співпраці у кримінальних справах охоплюють такі форми співробітництва, як екстрадиція, взаємна правова допомога та передача засуджених осіб; їх положення, спрямовані на співробітництво з метою виявлення злочинів, що мають транскордонний характер, а саме: організована злочинність, тероризм і кіберзлочинність; Комітетом експертів з оцінювання заходів у боротьбі з відмиванням брудних коштів (MONEYVAL), який здійснює контроль за ефективністю систем держав-членів Ради Європи в боротьбі з відмиванням брудних коштів та фінансуванням тероризму, а також дотримання відповідних міжнародних стандартів у цій сфері (рекомендації FATF, включаючи Спеціальні рекомендації щодо фінансування тероризму й терористичних актів та пов'язані з питаннями відмивання грошей; Конвенція ООН про незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, 1998; директиви Європейського Союзу з попередження використання фінансової системи для відмивання брудних коштів та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом); Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO), яка здійснює моніторинг, виконання антикорупційних стандартів.

Наголошено, що вступ до Європейського Союзу визначено стратегічною метою зовнішньої політики України, тому в сучасних умовах головними завданнями програм, за якими співпрацюють правоохоронні органи України з європейськими структурами, є зміцнення спроможності України щодо забезпечення імплементації європейських міжнародних договорів протидії транснаціональній організованій злочинності в національне законодавство.

ВИСНОВКИ

У **дисертації** на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему визначення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо протидії транснаціональній організованій злочинності. Найголовніші з них такі:

1. З огляду на періодизацію доктринальних підходів щодо дослідження проблем протидії виявам транснаціональної, організованої та корупційної злочинності, на основі застосування міждисциплінарного підходу (теоретичних положень кримінології, кримінального права, статистики, кримінальної психології, соціології, міжнародного права), а також узагальнення вітчизняної й зарубіжної правозастосовної практики обґрунтовано напрями диференціації та інтеграції наукових знань, важливих в аспекті пізнання закономірностей транснаціональної організованої злочинної діяльності та формування методологічних засад запобігання окремим її виявам. На основі ретроспективного аналізу наукових праць представників західноєвропейської та американської кримінологічних шкіл, а також учених-кримінологів радянської доби (60–80-х рр. XX ст.), перехідного періоду (90-х років XX ст.) та

етапу ринкових перетворень (початок ХХІ ст.) наголошено на необхідності розроблення новітніх методів та засобів кримінологічного аналізу її структури, динаміки, географії, характеру впливу на суспільно-політичні процеси в умовах сучасних загроз, світових тенденцій глобалізації та інформатизації.

2. Сформульовано наукове визначення транснаціональної організованої злочинності як негативного соціального явища, пов'язаного із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер. Головними ознаками транснаціональної організованої злочинності є вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер; великий розмір збитків, завданих такими діяннями громадянам, суб'єктам господарювання та державі; учинення злочинів у складі організованих груп і злочинних організацій; застосування злочинцями вогнепальної зброї, вибухових речовин, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності; зрощування з корупційним чиновництвом та організованим криміналітетом.

3. Встановлено витоки та генезис кримінологічних поглядів на підґрунтя виникнення й розвитку транснаціональної організованої злочинності як соціально-правового феномена у світовому та вітчизняному вимірах. Подальшій транснаціоналізації вітчизняного сегменту організованої злочинності сприяють об'єктивні світові тенденції: розширення економічних і соціальних зв'язків; спрощення порядку перетину кордонів; зростання обсягів міжнародних перевезень; розвиток міжнародних телекомунікаційних мереж та банківських систем; інтенсифікація процесів міграції населення та утворення в різних країнах етнічних діаспор; руйнація в багатьох країнах старих систем контролю при повільному становленні адекватного демократичного регулювання, політичної та економічної нестабільності; неузгодженість кримінального (матеріального і процесуального) законодавства і систем судочинства на рівні національних держав. На цій основі виокремлено ключові тенденції прогнозованого розвитку транснаціональної організованої злочинності в Україні, зокрема виявлено взаємозв'язок між інтенсивністю міграційних процесів (внутрішніх і зовнішніх) і негативними показниками динаміки злочинності. З урахуванням тенденцій глобалізації організованої злочинної діяльності, а також складного безпекового середовища навколо України і криміногенної ситуації всередині держави, організація системної протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці.

4. Основу транснаціональної злочинності становлять злочинні угруповання, що ґрунтуються на розвинутих мережах у різних країнах (регіонах) світу, використовуючи для захисту від соціального контролю корупційні важелі, насильство, широке потрапляння її представників до органів влади та управління. Крім того, частина суб'єктів транснаціональної злочинності є симбіозом злочинних угруповань різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу і держави, трансформуючись у квазі-державні кримінальні об'єднання, що призводить до руйнації системи міжнародної безпеки, політичної, соціальної та економічної систем окремих регіонів, загибелі людей та інших тяжких наслідків глобального масштабу. Запропоновано розподіл транснаціональних злочинних організацій за ознаками статусу та формалізації на «легальні, які функціонують під прикриттям бізнес-структур (41,0 %), «державно-політичні», які стають учасниками політичних процесів, впливають на зовнішню та внутрішню політику держави, а у сфері економіки беруть на себе місію донорів, забезпечуючи існування і прибутки політичних, державних діячів і їх родин (33,0 %) та «нелегальні», які мають найнижчий рівень корупційних зв'язків (26,0 %). На основі аналізу матеріалів слідчої й судової практики виокремлено ознаки, за якими злочинні організації, діяльність (сфери впливу, кримінальні зв'язки) яких виходять за межі однієї держави, набувають ознак транснаціональних.

5. Охарактеризовано класичні моделі побудови транснаціональних злочинних організацій (корпоративна та мережева), які характерні для певної території (регіону), виду (профілю) їх діяльності, часу існування та сфер впливу. Транснаціональні злочинні організації мають найбільш складну (ієрархічну) структуру з огляду на прагнення організаторів (лідерів) мінімізувати ризики викриття для угруповання в цілому шляхом особистого відмежування від дій окремих виконавців, а також ефективного ухилення від соціального контролю. З огляду на недоліки традиційних моделей, злочинні організації сучасного типу органічно поєднують (комбінують) ознаки відомих характеристик і принципів корпоративного та мережевого типів, що дозволяє розширювати як сфери транснаціональної злочинної діяльності, так і забезпечувати її ефективну безпеку. Схематична організація елементів, з яких складається злочинний синдикат, являє собою жорстко структуроване ядро з ознаками вертикальної структури управління, організоване за традиційними канонами корпоративної моделі, яке органічно поєднується з гнучкою мережевою структурою периферичних ланок, що дає змогу мати не лише налагоджений механізм їх дії у «виробничій сфері», легко здійснювати управління і тримати під контролем їх діяльність, а й максимально убезпечити центр та інші периферичні ланки мережі від впливу соціального контролю. Таке поєднання найбільш ефективних принципів організації та управління корпоративної моделі, яка характеризується жорсткою централізацією для вищих рівнів з ізольованістю, аморфністю і плинністю класичних мережевих моделей, демонструє нині більшість відомих транснаціональних злочинних організацій.

6. Розгляд сучасних найбільш розвинутих злочинних транснаціональних організацій світу свідчить про існування певних кореляційних зв'язків між закономірностями їх структурної побудови та функціонального спрямування. Без глибоких історичних коренів сучасні національні злочинні організації, діяльність яких набуває транснаціонального характеру, удосконалюють свою структуру для власної безпеки і мобільності в керуванні філіями, що розташовані поза межами територій країни-походження або країни основного базування. Транснаціональні злочинні організації світу відрізняються за регіональними особливостями, у зв'язку з чим проаналізовано «класичні» корпоративні кримінальні синдикати («CosaNostra», «Rizzuto», «MS-13», «HellsAngelsMotorcycleClub»); албанську та сербську мафію (які контролюють більшу частину наркообігу, торгівлі людьми та зброєю на Балканському півострові); злочинні організації Турції («героїнова лабораторія»), які за різними оцінками постачають майже 75,0 % наркотиків до країн Західної Європи по так званому «балканському коридору»; американські транснаціональні організовані злочинні угруповання («Rizzuto»; «MS-13»; «HellsAngelsMotorcycleClub»), що спеціалізуються на міжнародній торгівлі зброєю та людьми, контрабанді рідкісних видів флори та фауни, міжнародних фінансових махінаціях; китайські «тріади», японську «якудза» (бореокудан) та в'єтнамські угруповання, а також російський (пострадянський) сегмент організованої злочинності, представлений, зокрема, так званими «зłodіями в законі», що найбільшою мірою впливає на криміногенну ситуація в Україні.

7. До головних елементів кримінологічної характеристики транснаціональної організованої злочинності належать виявлені кількісні та якісні тенденції й детермінанти, типологія осіб, які вчиняють злочини, а також характеристика жертв злочинів. Динаміка таких діянь за останні десять років демонструє сталість у загальній структурі злочинності (пікові періоди – 2010, 2014 рр.), майже половину зареєстрованих злочинів (47,0 %) вчинено організованими групами з особливою жорстокістю (знущенням, катуванням) або загальнонебезпечним способом (з використанням зброї та вибухівки). Найбільшу кількість злочинів цієї категорії виявлено у понад третини (38,5 %), у загальній структурі злочинності посідають тяжкі та особливо тяжкі злочини економічного спрямування, насамперед у сфері зовнішньоекономічної діяльності (20,6 %), які вчиняються за участю інтернаціональних груп на територіях щонайменше двох держав. За об'єктом кримінально-правової охорони йдеться про злочини проти власності (47,3 %), у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (13,3 %), проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (8,1 %), у сфері господарської діяльності (7,0 %), проти життя та здоров'я особи (6,5 %).

8. Розкрито специфіку функціонування організованих злочинних угруповань з транснаціональними зв'язками, які спеціалізуються на вчиненні злочинів проти власності та у сфері господарської діяльності, пов'язаних з наркобізнесом, незаконним обігом зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, тероризмом та іншими формами екстремістської

діяльності, сексуальною експлуатацією й торгівлею людьми. Транснаціональна економічна злочинність спрямована на систематичне одержання надприбутків та значною мірою інтегрована в систему міжнародних економічних відносин. Найбільш поширеними видами цих злочинів є захоплення суб'єктів господарювання шляхом «рейдерства» та інших неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, вияви фінансового шахрайства, незаконний автомобільний бізнес, контрабанда валюти, ювелірних виробів, історичних і культурних цінностей. Ситуація в Україні всебічно сприяє розвитку транснаціонального наркобізнесу і створює умови для експансії «продукції» зарубіжних наркосиндикатів на терени країни, яка є новим, вже сформованим ринком збуту наркотиків. Торгівля зброєю є транснаціональним злочинним бізнесом, що контролюють як представники владних структур, так і лідери організованого криміналітету, зокрема так звані «злодії в законі», які застосовують різні форми прикриття своєї діяльності й отримання надприбутків. Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України транснаціональних організованих злочинних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, призводить до порушення функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури. Поширеними формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації в умовах збройного конфлікту є вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб з метою поповнення військових формувань сторін, що беруть участь у конфлікті, використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних груп, сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність), вилучення органів.

9. На основі методики кластерного аналізу, який ґрунтується на обчисленні показника «к-середнє», виокремлено 15 чинників, що сприяють відтворенню й поширенню транснаціональної організованої злочинності в Україні, які розподілено на соціально-економічні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та морально-психологічні. До найбільш значущих детермінантів належать: геополітичне розташування України в умовах глобалізації та міграційних процесів; попит населення на послуги й товари, що належать до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій; поширення нових інформаційних технологій, розвиток сфери телекомунікацій та комп'ютерних мереж; вплив кримінальних авторитетів на зміцнення зв'язків національної та міжнародної злочинності; зрощення влади, бізнесу та злочинності; недосконалість законодавчого забезпечення протидії організованим злочинності; відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів; недосконалість механізму моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки; ліквідація спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.

10.3 урахуванням комплексного характеру організованої злочинної діяльності, складне безпекове середовище навколо України і криміногенну ситуацію, організація системної протидії транснаціональній організованій

злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці. Протидія транснаціональній організованій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних (інституційних) та практичних заходів з метою кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих).

11.3 огляду на практику реалізації імплементованих у законодавство України положень конвенцій ООН та Ради Європи у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності запропоновано проекти змін та доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та редакції Закону України «Про протидію транснаціональній організованій злочинності» (з визначенням системи і повноважень державних органів, які здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, засад координації їх діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення, сучасних форм і методів запобігання діяльності організованих злочинних угруповань, спрямованих на одержання, аналітичної обробки та використання інформації). Науково обґрунтовано необхідність подальшого унормування законодавчих положень, що стосуються впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю; введення пільгових інститутів для осіб, які добровільно відшкодували шкоду, заподіяну злочином, або сплатили необхідну компенсацію; провадження системи аналізу ризиків транснаціональної організованої злочинності; удосконалення порядку доступу оперативних підрозділів правоохоронних органів до автоматизованих інформаційних систем державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій; криміналізації визнання особою своєї належності до лідерів кримінального світу («злодіїв узаконі»); посилення кримінальної відповідальності за окремі злочини, учинені з організованими формами співучасті; можливості застосування конфіскації майна як основного, так і додаткового виду покарання.

12.3 урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, запропоновано віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональному її сегменту. Враховуючи європейський досвід та міжнародну практику, запропоновано визначити головний орган у загальнодержавній системі протидії транснаціональній

організованій злочинності—уповноважений підрозділ Національної поліції. На цій основі забезпечити ефективну взаємодію правоохоронних органів, передбачити проведення міжвідомчих нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань. З урахуванням результатів соціологічних опитувань пріоритетними заходами організаційного характеру зазначено моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками транснаціональної організованої злочинної діяльності (38,0 %), розроблення критеріїв та запровадження системи оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів (33,0 %), упровадження нових принципів добору, комплектування та підготовки співробітників спеціальних й інших оперативних підрозділів правоохоронних органів, а також підвищення їх матеріального забезпечення та соціального захисту (29,0 %).

13. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів як необхідна складова системного контролю над транснаціональною організованою злочинністю може здійснюватись як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях у таких формах: обмін відомостями про злочинні організації та осіб, які беруть участь у їх діяльності; організація проведення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій із припинення та запобігання організованій злочинній діяльності; сприяння екстрадиції злочинців та правової допомоги на різних етапах розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень; організація обміну досвідом, стажувань та спільних навчань фахівців спеціальних підрозділів. Запропоновано концепцію створення єдиного міждержавного координуючого органу (центру) з функціями міжнародних розслідувань та міжнародних оперативно-розшукових операцій на основі запровадження стандартів застосування методів управління ризиками, оцінки загроз та впливу транскордонної і транснаціональної організованої злочинності на суспільно-політичні й соціально-економічні процеси. Перспективним вважається виокремлення міжнародної кримінології, предметом якої мають визнаватися міжнародні злочини (злочини міжнародного характеру), економічні, геополітичні та інші детермінанти (довгострокові та ситуаційні чинники) учинення таких злочинів, аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі, розроблення заходів міжнародної протидії транснаціональним злочинам.

14. Специфіка взаємодії органів Національної поліції з правоохоронними органами інших країн під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів обумовлюється тим, що сферою повноважень МВС України охоплено новостворені (реорганізовані) підрозділи Національної поліції, Національної гвардії, державних прикордонної, фіскальної і міграційної служб, які уповноважені в межах компетенції здійснювати адміністративні, профілактичні та оперативно-розшукові заходи. Зазначене кардинально впливає на структуру, організацію, напрями і суб'єкти як гласної, так і негласної (законспірованої) співпраці. Виокремлено напрями взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з уповноваженими органами інших країн з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу, Європолу, інших

міжнародних організацій та структур, з якими співпрацює МВС. Надано пропозиції щодо імплементації окремих положень міжнародних договорів у національне законодавство з метою ефективної реалізації транскордонного електронного й відеоспостереження, співробітництва у сфері кримінального правосуддя та інформаційно-технічного забезпечення. Виокремлено особливості міжнародного співробітництва органів поліції під час припинення (ліквідації) транснаціональних організованих злочинних угруповань різного профілю злочинної діяльності.

15. Участь України в діяльності міжнародних організацій обумовлена існуванням у світовому геополітичному просторі транснаціональних злочинних організацій, що захопили світові ринки збуту незаконних товарів і послуг, мережеві структури яких діють у більшості країн світу, водночас як їх головні філії розташовано в державах, які не здатні протистояти організованій злочинності внаслідок слабкості правових та економічних систем, корумпованості державного апарату й правоохоронних органів. На основі оцінювання ефективності реалізації Україною низки конвенцій ООН і Ради Європи щодо протидії окремим виявам транснаціональної організованої злочинності відзначено важливість міжнародної співпраці з Європейським комітетом із кримінальних питань (CDPC), Комітетом експертів із питань застосування Європейської конвенції у сфері кримінального судочинства (PC-OC), Комітетом експертів із оцінювання заходів у боротьбі з відмиванням брудних коштів (MONEYVAL), Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. 568 с.

Рецензії:

Бесчастний В. М. Правові й організаційні засади протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: концептуальне бачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 393–397;

Кириченко О. В. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія. *Вісник Південного Регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 246–248.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Жаровська Г. П. Злочинна діяльність: сутність та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2004. Вип. 227. С. 110–115.

2. Жаровська Г. П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Боротьба з*

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. Спец. випуск 3. С. 51–63.

3. Жаровська Г. П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права. Український науково-практичний часопис*. 2013. № 3. С. 292–296.

4. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 660. С. 111–118.

5. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 120–125.

6. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. Вип. 1. С. 11–16.

7. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 3. С. 200–212.

8. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2014. № 6. С. 90–100.

9. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. С. 112–116.

10. Жаровська Г. П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 8. С. 231–235.

11. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 199–203.

12. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33–37.

13. Жаровська Г. П. «Торгівля людьми» як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 373–379.

14. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 475–481.

15. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 209–214.

16. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 179–186.

17. Жаровська Г. П. Визначення пріоритетів у боротьбі з транснаціональною злочинністю в Україні з використанням інструментів інформаційної підтримки. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 139–147.

18. Жаровська Г. П. Контрабанда автотранспорту: вид діяльності транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1. Т. 2. С. 137–142.

19. Жаровська Г. П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 49–60.

20. Жаровська Г. П. Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 187–197.

Публікації в наукових виданнях іноземних держав та фахових наукових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Жаровская Г. П. Глобализация и геополитическое положение как факторы, детерминирующие развитие транснациональной преступности в Украине. *Jurnalul juridic național: teorie și practică (Republica Moldova)*. 2014. № 2. С. 35–40.

2. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. *Jurnalul juridic național: teorie și practică (Republica Moldova)*. 2014. № 4. С. 186–191.

3. Жаровская Г. П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legeasiv sata: Publicatiile tiintifice-practice (Republica Moldova)*. 2014. № 5/2. С. 94–98.

4. Жаровская Г. П. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Legeasiv iata: Revista tiintifico-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 9/2. С. 46–49.

5. Жаровська Г. П. «Мафіозна держава» та її ознаки. *Evropsky politicky a pravny diskurz (Rzeczpospolita Polska)*. 2014. Vol. 1. Is. 6. С. 411–419.

6. Жаровська Г. П. Боротьба з транснаціональною організованою злочинністю в Україні: концепт національної політики. *Visegrad Journal on Human Rights (Slovak Republic)*. 2018. № 2. С. 54–59.

Праці апробаційного характеру

1. Жаровська Г. П. Типологія та характеристика транснаціональних злочинних організацій. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю Нац. акад. правових наук України (Одеса, 1 листоп. 2013 р.)*. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 47–51.

2. Жаровська Г. П. Основні напрями транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Право і держава сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 листоп. 2013 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2013. С. 98–101.

3. Жаровська Г. П. Торгівля зброєю як вид транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13–14 лют. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2015. С. 140–144.

4. Жаровська Г. П. Систематизація злочинів проти інформаційної безпеки України з точки зору сучасних суспільно-політичних викликів. *Протидія злочинності: теорія і практика*: матеріали VI міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 16 трав. 2014 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. С. 356–361.

5. Жаровська Г. П. Концептуальні засади боротьби з тероризмом як прояв діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 черв. 2014 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. С. 283–289.

6. Жаровська Г. П. Практичні аспекти діяльності Інтерполу у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. *Сучасне правотворення: питання теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 1–2 серп. 2014 р.). Дніпропетровськ: «Правовий світ», 2014. С. 77–79.

7. Жаровська Г. П. Проблеми та шляхи підвищення ефективності боротьби із транснаціональною злочинністю у міжнародному масштабі. *Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismusichimplementacie a ochrany roznych oblastiach prava: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 19–20 septembra, 2014). Bratislava: Paneuropskavysokaskola, 2014. С. 246–249.

8. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП-Інтерпол у протидії незаконному обігу наркотиків. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 3–4 жовт. 2014 р.). Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т, 2014. С. 207–210.

9. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП Інтерпол в протидії міжнародному тероризму в Україні. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 10–11 жовт. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 159–163.

10. Жаровська Г. П. Фактори транснаціональної організованої злочинності на початку ХХІ ст. *Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина і практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 груд. 2014 р.). Київ: LecalActiviti, 2014. С. 119–124.

11. Жаровська Г. П. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 12–13 груд. 2014 р.). Ч. 2. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 83–86.

12. Жаровська Г. П. Особливості ієрархічної структури транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 груд. 2014 р.). Одеса: Міжнар. гуманітарний ун-т, 2014. С. 170–173.

13. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: еволюційний аспект. *Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір*: матеріали наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 груд. 2014 р.). Запоріжжя: Ін-т права ім. В. Сташиса Класичного приват. ун-ту, 2014. С. 109–113.

14. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: проблема термінологічного визначення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–28 лют. 2015 р.). Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. С. 156–160.

15. Жаровська Г. П. Витоки сепаратизму в українському Донбасі як ідеологія транснаціональної злочинності нового типу. *Pravna vedba a prax v tretom tisacroci*: medzinarodnej vedeckej konferencie (Kosice, Slovenska Republika, 27–28 februar 2015). Kosice: Univerzita Pavla Jozefa Safarika v Kosiciach, Pravnicka fakulta, 2015. С. 151–154.

16. Жаровська Г. П. Кримінальні корпоративні структури як суб'єкт транснаціональної організованої злочинності. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ 3–4 квіт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітарний ун-т, 2015. С. 186–189.

17. Жаровська Г. П. Криміналізація соціально-економічних відносин в умовах глобалізації. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (до сторіччя з дня смерті Ганса Гросса)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Ін-т права та психології Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2016. С. 70–71.

18. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: соціокультурний код. *Антропосоціокультурна природа права*: матеріали наук. конф. (Чернівці, 25–27 трав. 2016 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2016. С. 403–407.

19. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: стратегічні вектори протидії. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 240–245.

20. Жаровська Г. П. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні: виклики сучасності. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*:

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 9 груд. 2016 р.). Одеса: Міжнар. гуманітарний ун-т, 2016. С. 46–51.

21. Жаровська Г. П. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 жовт. 2017 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. С. 272–282.

22. Жаровська Г. П. Міжнародні договори та судовий прецедент – джерела кримінального права? *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф. (Чернівці, 26–27 жовт. 2017 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2017. С. 219–223.

23. Жаровська Г. П. Національний превентивний механізм в Україні: напрями та інструменти. *Права людини та публічне врядування*: матеріали Всеукр. форуму (Чернівці, 15 берез. 2018 р.). Чернівці: Чернівець.нац. ун-т, 2018. С. 42–45.

24. Жаровська Г. П. Транснаціональні злочини: проблеми та перспективи. *Гуманізація кримінальної відповідальності*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (Івано-Франківськ, 16–17 листоп. 2018 р.). Івано-Франківськ: Ун-т Короля Данила, 2018. С. 96–100.

Публікація, яка додатково відображає наукові результати дисертації

1. Жаровська Г. П., Ющик О. І. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівець.нац. ун-т, 2013. 304 с.

АНОТАЦІЯ

Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню кримінологічних проблем протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування концепції протидії транснаціональній організованій злочинності, що надало можливість обґрунтувати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства та практики його застосування правоохоронними органами України. З'ясовано сучасний стан наукових досліджень та обґрунтовано наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності. Розкрито еволюцію глобалізаційних процесів та зміст детермінант, що сприяють криміналізації цієї сфери суспільних відносин. Охарактеризовано структуру та динаміку злочинів, виокремлено моделі злочинних угруповань. Запропоновано концептуальне бачення шляхів

реалізації правових та організаційних заходів протидії на загальнодержавному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, організована злочинність, протидія злочинності, кримінологічна характеристика, детермінанти транснаціональної організованої злочинності, міжнародне співробітництво, правоохоронні органи, запобігання злочинам.

АННОТАЦИЯ

Жаровская Г. П. Теория и практика противодействия транснациональной организованной преступности в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному исследованию криминологических проблем противодействия транснациональной организованной преступности в Украине. Впервые поставлена и решена научная проблема разработки целостного доктринального подхода к формированию концепции противодействия транснациональной организованной преступности, что позволило обосновать предложения, направленные на совершенствование законодательства и практики его применения правоохранными органами Украины.

Сформулировано научное определение транснациональной организованной преступности как создание и деятельность организованных преступных групп, группировок, банд, организаций, объединений с целью совершения тяжких и особо тяжких преступлений транснационального (трансграничного) характера, преимущественно экономического направления на той или иной период времени.

Исследовано истоки и генезис криминологических взглядов на основы возникновения и развития транснациональной организованной преступности как социально-правового феномена в мировом и отечественном измерениях, в частности, во времена независимости Украины. Осуществлена классификация транснациональных преступлений в зависимости от криминализации соответствующих общественно опасных деяний в национальном уголовном законодательстве и международных уголовно-правовых актах.

На основе полученных эмпирических данных о деятельности транснациональных преступных организаций (незаконный международный оборот наркотиков, оружия, незаконный ввоз/вывоз иностранцев) выделены основные тенденции их развития в Украине, а также выявлена взаимосвязь между интенсивностью миграционных процессов и отрицательными показателями преступности. Современная транснациональная организованная преступность в Украине характеризуется высоким уровнем латентности, неблагоприятной динамикой и структурой, а ее реальное состояние – дальнейшей тенденцией к интенсификации, что обусловлено многочисленными

посягательствами на территориальную целостность Украины, активной разведывательно-подрывной деятельностью, направленной на ослабление государства, обострение внутривнутриполитической конфронтации, экономической нестабильности, усиление социально-психологической напряженности.

Определено место противодействия транснациональной организованной преступности в системе национальной безопасности страны, которое включает в себя реализацию на общегосударственном и ведомственном уровнях комплекса уголовно-правовых и криминологических мер с целью анализа криминологической ситуации, характеризующей транснациональную преступность, выявления и устранения детерминантов, способствующих совершению правонарушений, изобличению лиц (преступных групп), которые совершают преступления, пресечения преступных действий на стадиях подготовки или покушения, а также предотвращению(минимизации) их негативных последствий (возмещение убытков, восстановление прав) для граждан, общества и государства.

С учетом практики реализации имплементированных в законодательство Украины положений конвенций ООН и Совета Европы в сфере противодействия транснациональной организованной преступности предложены проекты изменений и дополнений к Закону Украины «Об организационно-правовых основах борьбы с организованной преступностью» и редакции Закона Украины «О противодействии транснациональной организованной преступности» (с определением системы и полномочий государственных органов, осуществляющих борьбу с транснациональной организованной преступностью, основ координации их деятельности, информационно-аналитического обеспечения, современных форм и методов предотвращения деятельности организованных преступных группировок). Научно обоснована необходимость дальнейшего нормирования законодательных положений, касающихся внедрения механизма поощрения граждан, сотрудников контролирующих органов, способствующих борьбе с организованной преступностью; введения льготных институтов для лиц, которые добровольно возместили ущерб, причиненный преступлением, или заплатили требуемую компенсацию; производства системы анализа рисков транснациональной организованной преступности; совершенствования порядка доступа оперативных подразделений правоохранительных органов к автоматизированным информационным системам государственных органов, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций; криминализации признания лицом своей принадлежности к лидерам уголовного мира («ворам в законе»); усиления уголовной ответственности за отдельные преступления, совершенные в организованных формах; возможности применения конфискации имущества как основной, так и дополнительный вид наказания.

Учитывая выявленные тенденции развития криминогенных явлений и процессов, осуществлен прогноз перспективных изменений криминогенной ситуации в ближайшие годы, на основе чего разработан проект Государственной программы неотложных мер по противодействию

транснациональной организованной преступности, содержащий комплекс мер правового, организационного и профилактического характера.

Ключевые слова: транснациональная преступность, организованная преступность, противодействие преступности, криминологическая характеристика, детерминанты транснациональной организованной преступности, международное сотрудничество, правоохранительные органы, предотвращение преступлений.

ANNOTATION

Zharovska H. P. Theory and Practice of Combating Transnational Organized Crime in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Enforcement Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the complex study of criminological problems and counteraction to transnational organized crime in Ukraine. The scientific problem of developing a holistic doctrinal approach to the formation of the concept of counteraction to transnational organized crime has been set and solved for the first time. This has given an opportunity to substantiate the proposals aimed at improving the legislation and practices of its application by law enforcement agencies of Ukraine. The present state of scientific researches is grounded and scientific approaches to the definition of transnational organized crime are substantiated. The evolution of globalization processes and the content of determinants that contribute to the criminalization inside of this social relations sphere are revealed. The structure and dynamics of crimes are characterized; the models of criminal gangs are outlined. The conceptual vision of ways to realize legal and organizational measures of counteraction on the national and special-criminological levels is offered.

Keywords: transnational crime, organized crime, crime prevention, criminological characteristics of crimes, crime determinants, international cooperation, law enforcement agencies, crime prevention.